

Obnova luk regionální směsí osiv – jak na to

Máte rádi pohled na pestrobarevnou louku s poletujícími hejny motýlů? Jenže ve vašem okolí se už žádná taková nenachází? A na tom kusu půdy, který vlastníte, ale neužíváte, se střídá jen řepka s kukuřicí?

Přes se s tím nedá nic dělat... Na následujících řádcích bych vám chtěla ukázat, že obnovit květnatou louku sice vyžaduje určitou námahu, finance a čas, ale výsledek určitě stojí za to.

Spontánní sukcese

Úplně nejjednodušší je na vybraném místě současné orné půdy nedělat vůbec nic. Vlastně vše necháme na Přírodě, jen jí po pár letech usměrníme, aby nám místo louky nevznikl les. Obnovovanou plochu proto začneme jednou až dvakrát ročně kosit se shrabáním a odvozem biomasy. Tato metoda od nás vyžaduje notnou dávku trpělivosti, nejméně 15–20 let. A má jednu podmínku – v blízkém okolí by se měl nacházet alespoň malý zbytek zachovalého travního porostu, ze kterého se luční rostliny mohou na nově vznikající louku dostávat samovolně.

TEXT A FOTO IVANA JONGEPIEROVÁ

Nevěříte, že je to takto jednoduché? Tak se zkuste porozhlédnout po svém okolí. Určitě narazíte na starý lom, pískovnu, výsypku nebo i úhor. Na těchto stanovištích se člověk většinou na ozeleňování nepodílí, a přesto jsou pokryté řídkší nebo hustší vegetací. (Některé výsypky jsou takzvaně technicky rekultivovány, ale to je téma na jiný článek.)

Zelené seno

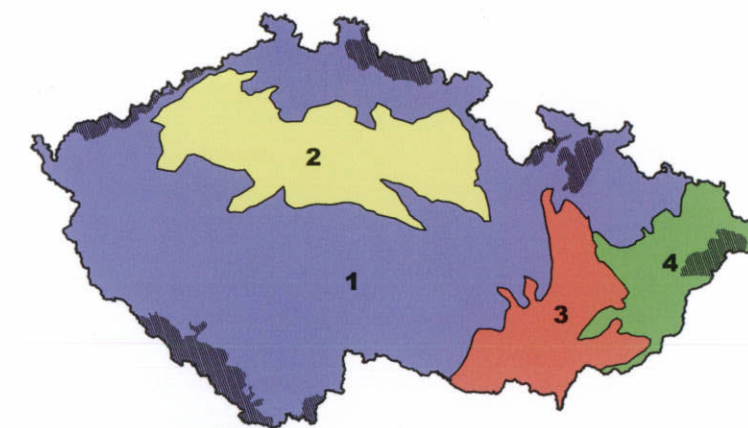
Pokud se vám desítky let čekat nechce a navíc nemáte poblíž ani květnatou mez, můžete zkusit druhou nejjednodušší metodu, známou jako zelené seno. Opět potřebujete mít nějaký zdroj semen, tentokrát ale do vzdálenosti cca 20 km, aby převoz ještě byl finančně únosný. Samozřejmě je nutné, aby přírodní podmínky této lokality odpovídaly místu, které chceme obnovovat. Nemůžete očekávat, že vám druhy z vlhkomilné louky porostou na výslunném suchém stanovišti a naopak.

Dalším krokem je dohoda s vlastníkem či uživatelem této zdrojové lokality. Pak ji stačí pokosit ve vhodném termínu. Abychom zamezili vypadání semen, je třeba hmotu ihned odvézt na pole, které chcete změnit na louku, a toto zelené seno rozprostřít ve vrstvě 10 až 20 cm. Výhodou této metody je, že není potřeba žádná speciální technika a že i sklizená nezralá semena mohou následně dozrát v sušící se vrstvě.

A co je vhodný termín? Většina základních trav – ovšem vyvýšený na mezofilních a sveřep vzpřímený na suchých loukách – dozrává koncem června či začátkem července, takže jednorázovou sklizní v tomto termínu získáme především osivo trav. Většina bylin dozrává mnohem později, proto buď zvolíme kompromis, a to jednorázovou sklizeň koncem července, kdy většina travních semen však bude již vypadaná, nebo sklizeň postupnou ve dvou až třech termínech. V tom případě rozprostíráme biomasu na obnovovanou plochu v pásech. V daném roce již s touto plochou nic neděláme a čekáme, až semínka trav a bylin začnou klíčit. Ale co s tou vrstvou mulče? Nebojte se, ta se během podzimu a zimy rozloží. V prvních měsících má protierozní funkci a klíčovými semínkům poskytuje i určitou ochranu. V dalším roce obnovovaný porost pokosíme dle potřeby jednou až dvakrát. Raději volíme vyšší pokos, abychom nezničili klíčící semenáčky. S kosením bychom neměli příliš otálet, optimální doba je konec května až začátek června. Umožníme tím rozvoj bylin v otavách a vznikající porost bude květnatější. Takže nečekejte se sečí až po vysemenění bylin, tím byste pouze podpořili traviny.

Zatímco je tato metoda běžně používána v Německu i mnoha dalších evropských zemích, u nás se zatím moc nepoužívá. Její nevýhodou je, že je nutné převážet velké objemy biomasy, což limituje rozlohu obnovované plochy. Roli hraje i vzdálenost zdrojové plochy a nutnost okamžité návaznosti operací. Pole určené k zatravnění totiž musí být

Zelené seno – odvoz posekané hmoty na cílovou lokalitu.

1. Pohoří Českého masivu a jejich podhůří.
2. Polabí a přilehlé teplé pahorkatiny.
3. Panonská nížina a přilehlé teplé pahorkatiny.
4. Karpatská pohoří a jejich podhůří.

připravené již v červenci a nelze s obnovou čekat do podzimu, kdy na něm proběhne poslední sklizeň pěstované plodiny. Výhodou naopak je celkem jednoduché provedení běžnou zemědělskou technikou a vysoká efektivita sklizně. Přeneseme totiž i semena druhů, která by se jinými metodami získávala velmi obtížně.

Kombajnová sklizeň

Abychom se vyhnuli převozu velkých objemů biomasy, můžeme získat semena i kombajnovou sklizní. Výhodou této metody je, že vymláčená semena můžeme skladovat (i dva roky) a vysévat je tak v době, kdy je plocha určená k obnově k dispozici (plodiny jsou sklizeny). Nevýhodou je, že se semena některých druhů touto metodou nedají získat, protože jsou příliš drobná nebo rostliny jsou příliš nízké a nedají se kombajnem pokosit (například mateřídouška nebo černohlávek). Velkou limitací je i skutečnost, že kombajn nezvládá příliš svažité a nerovný terén.

Kartáčová sklizeň

Tento problém lze vyřešit používáním kartáčového sklízče, jehož dostupnost je přímo úměrná dostupnosti traktoru, který ho táhne. Navíc se dá pokos sklízet v několika termínech dle toho, jak semena postupně dozrávají. I v tomto případě ale sklizeň řady druhů, především bylin, není efektivní a tak ho lze doporučit především na sklizeň travin.

Zkušenosti s tímto strojem má ČSOP Bílé Karpaty od roku 2007, kdy ho začala používat na sklizeň travin místo kombajnu. Sestrojen byl dle vzoru získaného od firmy Emorsgate Seed Company z Velké Británie (zájemci se mohou podívat na video na www.youtube.com/watch?v=jzdu8aT2_0).

Ruční sběr semen

Pokud si chcete vytvořit květnatou louku jen na několika metrech vaší zahrady, není nic snazšího, než při vycházkách do okolí sesbírat semínka lučních druhů na zbytcích mezí či luk a ta pak pohodit na hráběmi narušený trávník či na srovanou ornou půdu.

Blíž přírodě – zatravnění Volavec

V roce 2016 byl na obecním pozemku obce Louka v lokalitě Volavec objeven zbytek lučního porostu s teplomilnou vegetací a několika chráněnými druhy rostlin (hlaváček jarní, kosatec trávovitý, hrachor chlumní). Pozemkovému spolku Čertoryje při ČSOP Bílé Karpaty se podařilo tento pozemek od obce pronajmout a obnovit zde pravidelné kosení. Vzhledem k tomu, že cenná plocha bezprostředně sousedila s polem, bylo s uživatelem sousedících pozemků domluveno vytvoření 22 m širokého ochranného pásma, které bylo v srpnu loňského roku v rámci programu NET4GAS Blíž přírodě zatravněno vlastní regionální směsí. Je předpoklad, že v dalších letech se do nově zatravněné plochy budou šířit i další druhy z původního lučního porostu.

Pěstování v matečných porostech

Máte-li však větší ambice a bylin budete potřebovat víc, než je možné ručně sesbírat přímo v přírodě, bude nutné získaná semena namnožit. V prvním roce proto sesbíráme na dosud zachovalých lokalitách semena po jednotlivých druzích. Původ semen by měl být přesně dokumentován. Je žádoucí provádět sběr semen z co největšího počtu jedinců z různých míst daného regionu, aby byla zachována genetická variabilita druhů, a v různých termínech. Poté jsou jednotlivé druhy samostatně množeny v matečných porostech běžnou zemědělskou technikou. Po sklizni matečných porostů mohou být semena zasetá na větší množitelské plochy.

Vzhledem k tomu, že kombajnem či vykartáčováním je možno relativně snadno získat osivo trav, je lepší tuto metodu náročnou na ruční práci ponechat jen na produkci osiva bylin. Samozřejmě nemá smysl pěstovat všechny luční druhy, ale jen základních 15–20. Vybereme ty běžnější, v kultuře dobře rostoucí; vždy je vhodné zařadit několik jetelovin a dalších nektarodárných druhů.

Jak regionální směs namíchat

Ze sklizených semen připravíme osevní směs. Měla by obsahovat 20–30 lučních druhů v poměru 85–90 % trav, 3–5 % jetelovin a 7–10 % dalších bylin (váhová procenta). Tento navržený poměr zohledňuje to, že získání osiva trav je jednodušší a podstatně levnější. Některé komerční firmy používají poměr obrácený, což zbytečně osevní směs prodražuje. V dalších letech se totiž při vhodné údržbě ustálí pokryvnost trav a bylin v poměru 60:40. Výběr druhů by měl odpovídat nejběžnějším druhům cílového společenstva. V prvních letech nemá vůbec smysl uvažovat o druzích vzácnějších, které mají vyšší nároky na podmínky stanoviště. Zpočátku se totiž musí snížit živiny v půdě, zlepšit její fyzikální vlastnosti i zvýšit podíl půdních organismů apod. Některé nevyseté luční druhy se mohou na obnovovanou lokalitu rozšířit samy pomocí větru nebo zvířat jako je spárkatá zvěř či třeba mravenci, uchycení dalších můžeme podpořit po zlepšení stavu lokality (po 10–15 letech) jejich cíleným výsevem.

Nezapomeňte, že v případě, že osivo nechystáme pro vlastní potřebu, ale máme v úmyslu ho prodat, je nutné respektovat zákony o osivu a provést jeho certifikaci.

Kolik, jak a kdy vysévat

Směs semen by měla být vyseta na povrch půdy (byliny potřebují klíčit na světle) a poté zaválána do půdy. Výsevní množství se pohybuje kolem 2 g/m², což je 20 kg/ha. Lze použít i nižší výsevek, jen 10 kg/ha, v tom případě ale bude porost v prvních letech řídkší. Použití vyšší výsevek lze na lokalitách, které je nutné rychle stabilizovat z důvodu zamezení eroze. V tomto případě ale vyšší zastoupení semen trav může konkurenčně omezit rozvoj bylin.

Jarní výsev lze provést v období od března do května. V sušších oblastech s vysokým nebezpečím vysychání by se nemělo vysévat od června do září, pokud nejsou vysetá semena chráněna, např. vrstvou mulče. Zejména v oblastech s kontinentálním podnebím je nejlepší dobou pro výsev plně rostoucích rostlin podzim.

Následná údržba

Během vegetační sezóny musíme počítat s jednou až dvěma sečemi dle vývoje zasetého porostu. V případě podzimního výsevu dochází k první seči obvykle dříve než v případě výsevu jarního (mnohdy stačí jedna seč až koncem léta). Pokos by měl být vyšší, aby nedošlo k poškození klíčících semenáčků. V závislosti na vývoji porostu se může druhým nebo třetím rokem začít s běžnou údržbou. Tou může být jedna nebo dvě seče, velmi vhodné je po cca 5 letech kombinování seče s občasnou pastvou otav. Pro zvýšení pokryvnosti bylin je nutné v prvních letech provést seč již koncem května, do cca 10. června.

Proč je problém si regionální směs koupit?

Zřejmě vás už při čtení tohoto textu napadlo, k čemu je dobré takové rozepisování různých metod. Vždyť stačí zajít do obchodu nebo se porozhlédnout po internetu. A to je

Míchání semen.

právě ten problém. V České republice se regionální směsi neprodávají. Firma Planta Naturalis z Markvartic má sice bohatý sortiment planých druhů a nabízí různé směsi jako Česká květnice, Horská louka, Kopretinová louka, Louka pro motýly, Slunná stráňka apod., ale tyto směsi nerespektují regionalitu, fytogeografické rozšíření a mnohdy ani ekologické nároky nabízených druhů.

A k čemu je regionalita dobrá?

V posledních letech díky novým vědeckým metodám probíhá intenzivní průzkum genetické variability rostlin. Zjistilo se, že variabilita v rámci jednotlivých druhů je podstatně větší, než jsme si donedávna mysleli. V jednotlivých regionech se tak jeden druh může lišit například dobou klíčení, dobou květu, odolností vůči chorobám a býložravcům aj. Když se používá v regionu nepůvodní osivo, může dojít k zavlékání cizích genotypů, které nejsou přizpůsobeny daným podmínkám prostředí tolik jako místní typy, nebo dokonce zavlečení zcela nepůvodních druhů či odrůd. Vnesené genotypy se totiž kříží s původními a mohou tak rozšiřovat regionálně méně vhodné geny a „zředovat“ původní genetickou pestrost a odolnost populace. Takové genetické degradaci přírodních populací by se proto mělo zabránit používáním místních genotypů.

K širšímu používání regionálních směsí v projektech financovaných ochranou přírody by pak měl přispět Standard SPPKD02001:2014 Obnova travních porostů s využitím regionálních směsí osiv, iniciovaný AOPK ČR. Jsou v něm definovány postupy pro navrhování směsí, získávání semenného materiálu a způsoby zatravnění za účelem tvorby přírodě blízkých ekosystémů, stanovišť pro rostliny i živočichy, zachování místních genetických zdrojů a obecného zvýšení biodiverzity a diverzity krajiny.

Po vzoru a v návaznosti na oblasti původu v Německu a Rakousku v něm byla zpracována mapa rozdělení České republiky na 4 regionální oblasti (minimum, které by mělo být respektováno; viz obrázek). Vymezení oblastí vychází převážně z hranic fytogeografických okresů s důrazem na teplé oblasti, protože na horách nelze předpokládat příliš častou obnovu luk, zvláště ne na orné půdě.

Nesmíme zapomenout také na to, že regionální travinobylinné směsi semen jsou druhově bohatší a mají vyšší zastoupení bylin. Biologická hodnota takových travních porostů je pak ve srovnání s travními porosty osetými komerčními směsí semen mnohem větší, neboť diverzita bylin umožňuje také větší diverzitu živočichů, kteří jsou na ně potravně či jinak vázáni. Mezi bylinami jsou navíc mnohé léčivé druhy, které zvyšují dietetické vlastnosti píce.

Kde regionální osivo používat?

Regionální travinobylinné směsi by měly být rozhodně používány v chráněných územích, jakými jsou např. národní parky, chráněné krajinné oblasti nebo těsné okolí přírodních rezervací či přírodních památek. Zde totiž hrozí riziko, že se použitím komerční směsi zavleče do chráněného území nepůvodní druh.

Použití regionálních směsí je však vhodné i mimo tyto oblasti; všude tam, kde není cílem vysoká produkce, ale jsou upřednostněny jiné funkce, jako například protierozní opatření či zvýšení biodiverzity.

Výsev regionální směsi.

Kde už to funguje

V Bílých Karpatech je regionální druhově bohatá směs trav a bylin používána od roku 1999. Iniciátorem jejího vytvoření byla ČSOP Bílé Karpaty ve spolupráci se Správou CHKO Bílé Karpaty a Výzkumnou stanicí travinářství Zubří. Doposud bylo touto směsí zatravněno více než 600 hektarů orné půdy. Zkušenosti z přípravy osiva i následného vývoje takto zatravněných lokalit jsou stručně prezentovány v tomto článku, podrobnější informace mohou zájemci nalézt na <http://csop.bilekarpaty.cz/pece-o-krajinu/obnova-luk-v-bilych-karpatech/m20>.

V několika dalších oblastech se použití regionálních směsí připravuje nebo začíná využívat z iniciativy dalších nevládních organizací (Litovelské Pomoraví, Karlovarsko) nebo i komerčních firem (např. Agrostis Rousínov připravuje regionální směs pro CHKO Moravský kras a NP Podyjí).

Monitoring

V dalších letech po vysetí směsi je vhodné sledovat vývoj porostu. Je důležité vědět nejenom to, zda se uplatnily všechny vyseté druhy, ale i to jak probíhá následná kolonizace dalšími lučními druhy z okolí, a to nejen rostlin, ale i hmyzu a jiných bezobratlých.

O směřování dalšího vývoje vysetého porostu rozhodují především místní podmínky a údržba. Ve vlhkém prostředí, na hlubokých úrodných půdách a při pozdní seči je podporován vývoj trav. Byliny jsou naopak zvýhodněny na místech suchých a živinami chudých a při seči časně do začátku června.

Závěr

Přála bych si, aby se výše uvedené informace a návody staly inspirací pro ty, kterým není lhostejný vzhled krajiny, ve které žijí. Tak se prosím přestaňte vymlouvat, že to nejde, že žádné regionální osivo není k dispozici, že... Prosím zkuste to aspoň na pár metrech!

Autorka je předsedkyní ČSOP Bílé Karpaty.
Kontakt – csop@bilekarpaty.cz